

Activitățile românești de informații și contrainformații militare în Basarabia, în primii ani de după Marea Unire.¹

În a doua parte a Primului Război Mondial, în circumstanțele nefaste de pe frontul român, însoțite de multiple abuzuri ale soldaților ruși bolșevizați, Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), proclamată la 2 decembrie 1917, a cerut intervenția Armatei române pentru calmarea situației, prin stoparea anarhiei bolșevice. Astfel, la 13 ianuarie 1918, trupele române au intrat în teritoriul Basarabiei, iar la 27 martie 1918, în urma votului Sfatului Țării de la Chișinău, acest teritoriu s-a unit cu România.

Pe noua frontieră româno-sovietică de pe Nistru, au fost fixate pichetele de grăniceri, iar formațiunile polițienești s-au instalat în toate cele nouă județe ale Basarabiei. Armata română era prezentă prin Grupul de Divizii *General Popovici*, care, alături de organele de drept, a primit misiunea să asigure ordinea și liniștea în Basarabia.

Prin birourile informative de la divizii, Grupul a desfășurat diverse activități informative și contrainformative, menite să contribuie la siguranța teritoriului. Efortul informativ s-a concentrat la est de Nistru, unde domnea o stare de anarhie desăvârșită, care amenința suveranitatea României.²

După venirea la putere în Rusia a bolșevicilor în frunte cu Vl. Lenin, s-a declanșat anarhia comunistă, însoțită de un război civil între bolșevici și forțele țariste. La granița cu România, în Ucraina, în afara acestor două forțe care se confruntau, mai acționau naționaliștii ucraineni, care urmăreau crearea unei Ucraine necomuniste și independente, precum și armatele anarhiste ale lui Mahno, Zelenii, Grigoriev, etc. Toate aceste forțe au luat o poziție ostilă față de România, fiind nemulțumite de unirea Basarabiei cu România și au depus eforturi pentru a o recupera.

După cum relatează geograful francez E. de Martonne, în urma călătoriei efectuate în România în anul 1919, „Țara este încă sub regimul ocupației militare; Nistrul este un front de război în spatele căruia batalioanele se eșalonează în adâncime cantonate în sate și de-a lungul căruia circulă tot timpul patrule. În fiecare sâmbătă trec Nistrul bolșevici, sunt arestați mereu purtători de

¹. Comunicarea a fost prezentată în cadrul Sesiunii anuale de comunicări a cadrelor didactice de la Facultatea de Istorie „N. Lupu” a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 4 aprilie 2008.

². Spre exemplu, anul 1919 în istoria Ucrainei este considerat anul celui mai mare haos, necunoscut de nici o țară din lume, o stare de război civil total, de anarhie și de destrămarea statului ucrainean. Pe teritoriul Ucrainei operau în 1919 șase armate diferite: cea *ucraineană* – a Directoratului, *bolșevică* – a lui *Racovski*, *albă* – a lui Denikin, forțele *Antantei* – trupele franceze și grecești, *poloneză* a lui Pilsudski și cea *anarhică* sau *verde* care avea o componentă mai largă – diferite bande conduse de atamani – ce a luat naștere în perioada Hatmanului. Dintre cele mai cunoscute bande erau cele ale lui Grigoriev, Zelenii și Mahno. În această perioadă, Kievul a fost ocupat rând pe rând de diferite armate de mai mult de șapte ori (L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, p. 59).

manifeste sau chiar bombe; s-au comis numeroase atentate pe calea ferată, în timpul vizitei mele pe străzile Chișinăului au fost omorâți agenți de poliție”.³

Dintre bolșevici, țariști și ucrainenii naționaliști, primii s-au dovedit a fi cei mai periculoși și mai puternici, obținând victoria în Războiul Civil din Rusia și amenințând serios integritatea teritorială a României. Pe parcursul perioadei interbelice (1918-1940) aceștia au desfășurat activități subversive antiromânești pe scară largă, prin propagandă, spionaj, terorism, etc. Pe linia Nistrului (hotarul româno-sovietic) se afla frontul invizibil al confruntării serviciilor secrete române și sovietice. Scopul urmărit de Rusia Sovietică (apoi de Uniunea Sovietică), era de a destabiliza situația din Basarabia, a produce o revoluție, în vederea ocupării și bolșevizării acestui teritoriu, care ar putea duce mai apoi, la comunizarea României și a întregii Europe. Basarabia era unul din primele teritorii vizate de grandiosul plan comunist de cucerire a lumii, subjugarea ei prin comunizare și formarea Republicii Universale Sovietice.

Misiunea de ripostă în fața pericolului bolșevic, țarist și ucrainean (care acționau prin centrele de la Kiev, Harkov, Odessa, Tiraspol, ș.a.), i-a revenit, imediat după Marea Unire, Grupului de Divizii *General Popovici* și Siguranței Statului din Basarabia, Serviciului de Siguranță din Dobrogea și altor organe informative și polițienești.

Sarcina informativă a Grupului, cădea pe umerii șefului Biroului de Informații, maior Tăranu,⁴ iar activitățile contrainformative erau coordonate de șeful Biroului Contrainformații, locotenentul Dumitrescu.⁵

În scurt timp, grație patriotismului manifestat de o bună parte a basarabenilor, s-a reușit recrutarea unei agenturi, necesară activităților de siguranță. Printre agenții-informatori ai Grupului de Divizii *General Popovici*, erau Ion Călestru din Chișinău,⁶ Rudovici, Karagancev, Vasiliev, Varaganciev, Trandaf, Pavel Madj, Grigore Răuleț, care, de rând cu alții, erau retribuiți cu leafă lunară.⁷ Erau și multe agente, printre care Elena Jurieri, care a activat în perioada 19 ianuarie 1919-29 februarie 1920.⁸

La retragerea unor unități ale Grupului de Divizii *General Popovici* de pe teritoriul Basarabiei, agenții-informatori erau trecuți în serviciul unităților care continuau să staționeze în spațiul dintre Prut și Nistru. Spre exemplu, la retragerea Diviziei a IX-a, agenții ei informatori Alecu Tudose și Gheorghe Comșa, au fost trecuți la dispoziția Diviziei a II-a.⁹

³ *Minoritățile naționale din România*. Vol. I: 1918-1925. Vol. II: 1925-1931. Vol. III: 1931-1938. Documente. Coordonatori: I. Scurtu, L. Boar, I. Dordea. București, 1995-1999, vol. I, p. 382.

⁴ A.N.R.M., Chșn., Fond 706, inv. 2, dosar 2, filele 243, 245.

⁵ Ibidem, fila 234.

⁶ Ibidem, fila 220-220 ^{v. v. v. v.}

⁷ Ibidem, filele 227-228, 248.

⁸ Ibidem, fila 241.

⁹ Ibidem, fila 236.

Mulți basarabeni, din înalte sentimente patriotice, au intervenit la autoritățile militare, pentru a fi încadrați în serviciul informativ al Armatei române din Basarabia, dorind să servească interesele țării. Unul dintre aceștia era Dumitru Ciocan, român-basarabean, născut în anul 1891 și domiciliat în Chișinău (str. Alexandru cel Bun nr. 71). A făcut armata în Regimentul 11 Roșiori, fiind curier. Cunoștea „bine și limba Română”. În toamna anului 1919, s-a adresat generalului Popovici cu rugămintea, de a fi angajat ca agent-informator în Armata română. Motivele care l-au făcut să facă această cerere, Dumitru Ciocan le explica astfel: „Trăind sub regimul Rusesc, mi-am dat complet seama cât eram de disprețuiți noi Românii Basarabeni și cât erau de profanate datinile noastre strămoșești. A venit timpul fericit ca să ne reunim cu patria mamă. Caut prin toate mijloacele de a aduce servicii patriei mele și având și aptitudinile necesare pentru a fi un destoinic Agent”. El solicita un post de agent și promitea că își va îndeplini misiunea „cu cel mai desăvârșit devotament”.¹⁰ Fiind examinată cererea, precum și personalitatea lui Dumitru Ciocan, în vederea angajării lui „ca agent interior sau exterior”, șeful Biroului Contrainformații al Grupului de Divizii *General Popovici*, locotenent Dumitrescu, a putut constata că, D. Ciocan „Face impresie bună, pare a fi inteligent și cunoaște bine limba română, știind să și scrie”. Lui Ciocan i s-a propus să fie angajat ca agent extern pentru Ucraina, deoarece toate locurile din rețeaua informativă interioară erau deja completate. A acceptat propunerea, urmând ca o perioadă „să se prezinte regulat la școala de spionaj”, iar după finalizarea cursului de instruire, să fie trimis în misiune dincolo de Nistru.¹¹

Un alt agent-informator, care de asemenea, din considerente patriotice s-a implicat în activitățile informative și de propagandă românești la est de Nistru, irosindu-și banii proprii și rămânând muritor de foame, a fost N. Neamțu. Acesta, la 19 martie 1920, revenit din misiune, s-a adresat generalului Popovici după ajutor. În cerere sublinia că, și-a luat „concediu din Zemstva județului Tighina” și a plecat în Ucraina, ca agent secret al Corpului 5 Armată român. A mers la est de Nistru (ca agent-informator și propagandist), deoarece „atunci în Ucraina înfloriseră tare bolșevismul și se organiza în contra României”. S-a aflat în misiune trei luni de zile și, ca un adevărat patriot, s-a ocupat acolo „cu organizarea populației Ucrainene în contra bolșevicilor”. A avut „atât spor la lucru”, încât „populația s-a ridicat contra bolșevicilor și chiar i-a și alungat, dându-i totodată ajutor armatei lui Petliura (conducătorul ucrainenilor naționaliști – P.M.), care după aceia și-a luat ofensiva în Ucraina, în mâinile sale”. Pentru aceste merite, comandamentul Corpului 5 Armată l-a propus pentru decorare cu distincția *Bărbăție și Credință*, clasa I-a. Activând în Ucraina împreună cu naționaliștii ucraineni, a cheltuit din fondurile proprii circa 15.000 de ruble, iar la reîntoarcere, Zemstva județului Tighina i-a oprit salariul pentru două luni, cât timp nu a fost la serviciu. Ajungând astfel „la o stare foarte grea cu familia”, N. Neamțu ruga pe generalul Popovici,

¹⁰. Ibidem, fila 235.

¹¹. Ibidem, fila 234.

doar de „a mă sprijini contra Zemstvei Tighina ca să-mi elibereze salariul pe acele două luni” și nimic mai mult.¹²

Activitatea agenților externi viza spațiul de la est de Nistru, interesând, în mod special, situația din Odessa – un mare centru politic și economic. De acolo se coordonau toate activitățile subversive sovietice, țariste și ucrainene, de propagandă și spionaj pentru Basarabia, care subminau integritatea teritorială a Statului român. Atunci când Odessa era ocupată de forțele țariste (în frunte cu Denikin), aceste activități erau desfășurate de către denikiști, când Odessa era preluată de forțele sovietice, activitățile antiromânești erau duse de către bolșevici. Același lucru este valabil și pentru ucrainenii naționaliști. Și unii și alții urmăreau același scop – reanexarea Basarabiei. Istoricul Ion Oprea nota că, deși „bolșevicii de la Petrograd se aflau într-o luptă pe viață și pe moarte cu Republica Ucraineană Naționalistă, rușii întindeau mâna prietenește când era vorba să asigure menținerea unor teritorii cât mai întinse și a unei populații cât mai numeroase în spațiul panslavismului tradițional”.¹³

În condițiile anarhiei de la est de Nistru, misiunile externe ale agenților români, erau extrem de periculoase și complexe. Unii nu mai reveneau din misiune, iar alții se reîntorceau după un timp îndelungat.

La 19 iunie 1919, agentul Grupului de Divizii *General Popovici*, Pavel Buț, a primit la Cetatea Albă misiunea să se deplaseze la Odessa, unde să desfășoare o scurtă activitate de informare asupra situației din oraș. Pentru a ajunge acolo fără mari dificultăți, a fost aleasă calea maritimă.¹⁴ În calitate de barcagiu a mers Maxim Kracicovski.¹⁵ Au ajuns la destinație la 20 iunie, unde au stat două zile, iar la 22 iunie au luat cale întoarsă spre Cetatea Albă. Însă, pe mare, fiind luați de valuri, au fost duși în larg. Acolo au fost salvați de echipajul vaporului *Austria*, cu pavilion francez, care ieșise din portul Odessa cu destinația Constantinopol. Deoarece vaporul nu se mai putea reîntoarce la mal, pentru a-i debarca pe cei salvați, li s-a propus să meargă în Turcia. Fără a avea o altă soluție, cei doi au acceptat, ajungând la Constantinopol la 24 iunie 1919. Acolo au stat 6 zile, de unde, cu ajutorul Consulatului Român din Turcia, la 30 iunie au fost transportați la Constanța. La 2 iulie, au fost duși la București, la 8 iulie au ajuns la Chișinău, iar la 12 iulie – la Cetatea Albă. Așadar, o misiune de 3-4 zile, din motive imprevizibile, a durat 23 de zile.

La 7 septembrie 1919, barcagiul Maxim Kracicovski, s-a adresat comandantului garnizoanei Cetatea Albă, care l-a trimis în misiune, cu rugămintea de a i se plăti zilele ce au ieșit din limitele misiunii și pe care le-a irosit fără rost.¹⁶ Față de această solicitare, șeful Biroului Informații al Grupului de Divizii *General Popovici*, a propus prin rezoluție șefilor săi: „13.IX.1919.

¹² Ibidem, fila 242-242 ^{verso}.

¹³ L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, p. 57.

¹⁴ A.N.R.M., Chșn., Fond 706, inv. 2, dosar 2, fila 213.

¹⁵ Ibidem, fila 211.

¹⁶ Ibidem, fila 210.

Biroul de Informații este de părere a se plăti barcagiului despăgubirea solicitată, socotindu-i-se 10 lei pe zi și aceasta pentru a se arăta aceluia ce aduc servicii riscante statului și țării că statul are grijă de soarta lor”.¹⁷

În luna septembrie 1919, Regimentul Râmnicu Sărat Nr. 9 de pe Nistru, l-a reținut pe Leonid Lucașevski, care încerca să treacă fraudulos frontiera în România. În urma interogării acestuia, a reieșit că, a fost trimis de serviciile secrete românești într-o misiune informativă dincolo de Nistru, în luna iulie 1919. Acolo, a fost deconspirat și prins de bolșevici la trei zile de la trecerea Nistrului, în timp ce încerca să se reîntoarcă în Basarabia. A fost întemnițat la Tiraspol și ținut până la plecarea forțată a bolșevicilor din această localitate. Lăsat apoi în voia sorții, a reușit să treacă Nistrul.

Pentru a clarifica situația individului reținut, Regimentul Râmnicu Sărat Nr. 9 s-a adresat Brigăzii de Siguranță Tighina cu rugămintea, de a-i comunica dacă Leonid Lucașevski într-adevăr este agent-informator, deoarece asupra sa nu avea nici un act care să fi dovedit acest lucru. În ziua următoare, Brigada de Siguranță Tighina a confirmat că, Leonid Lucașevski este agent al Grupului de Divizia *General Popovici* și „când a fost trimis peste Nistru, a fost vizitat de un agent [de-]al nostru”. În continuare, Siguranța de la Tighina aducea la cunoștință că, Lucașevski „Este recunoscut de noi și din informațiunile ce le avem de la informatorul nostru, sus numitul a fost arestat și Judecat de Trib.[unalul] Militar revoluționar (bolșevic – P.M.), astfel că nu poate fi bănuț”.¹⁸

Asupra lui Lucașevski nu s-a găsit nici un act care să fi dovedit că era agent-informator, deoarece a fost trimis în misiune de agentul V. Trușevschi, care a fost împuternicit de Biroul 2 Informații al Grupului de Divizia *General Popovici* să execute această misiune, dar nereușind să treacă Nistrul, i-a predat expres executarea misiunii lui Lucașevski.¹⁹ *Ordinul de serviciu nr. 58*, emis la 1 iulie 1919 de Grupul de Divizia *General Popovici*, pentru executarea acestei misiuni, era doar pe numele agentului Trușevschi, în care se spunea: „D-l Victor Trușevschi (Trujinski) este în serviciul acestui Comandament și are voie a circula în întreaga Basarabie numai în baza prezentului ordin. Autoritățile militare și civile sunt rugate a-i da tot concursul ce va cere ca, transport, hrană, locuință, etc. D-sa are voie a trece Nistrul prin orice punct, numai în urma arătării prezentului ordin de serviciu. Nu va fi împiedicat sub nici un motiv de la îndeplinirea însărcinării speciale ce are. Cei ce-l vor împiedica, rămân răspunzători. Prezentul ordin de serviciu este valabil pentru una lună”.²⁰ Un astfel de ordin agentul Lucașevski nu avea. Însă, până la urmă, situația s-a clarificat.

¹⁷. Ibidem, fila 211. Deoarece misiunea a durat 23 de zile, suma plătită a constituit 230 de lei (ibidem, fila 215).

¹⁸. Ibidem, fila 202-202 ^{verso}.

¹⁹. Ibidem, fila 204.

²⁰. Ibidem, fila 206. Astfel de „ordine de serviciu” erau emise tuturor agenților care plecau în misiune. Pe verso, „ordinul de serviciu” era vizat de toți cei cărui agentul i-l prezenta, prin indicarea datei, localității, funcției și semnăturii celui ce viza.

Alteori, misiunile agenților români de peste Nistru au avut un sfârșit tragic. La 12 septembrie 1919, Divizia a IX-a a Corpului 5 Armată, i-a raportat Biroului 2 Informații al Grupului de Divizii *General Popovici* informațiile primite de la subsectorul Brigăzii 18 Infanterie. Potrivit raportului, în luna aprilie 1919, agentul special de siguranță Ștefan Popescu din Serviciul de Siguranță Soroca, a fost trimis în Ucraina pentru a culege informații despre situația bolșevicilor. Anterior, el a mai fost de câteva ori peste Nistrul pentru a executa astfel de misiuni, însă de această dată a fost prins de bolșevici și „supus la îngrozitoare torturi, de pe urma cărora s-a ales cu ambele picioare tăiate mai jos de genunchi”. Deoarece „acest agent a adus servicii reale (Statului român – P.M.), precum și pentru spiritul de abnegație și sacrificiu ce a făcut dovadă”, comandantul Diviziei a IX-a, generalul Mironescu, s-a adresat comandamentului Grupului de Divizii *General Popovici* pentru a interveni „în mod stăruitor” la *Societatea Invalizilor de Război*, în vederea procurării „unei perechi de picioare artificiale spre a se putea servi în viață”, precum și a interveni la Ministerul de Război pentru ca Ștefan Popescu să fie considerat invalid de război, „având drept la pensiu de grade inferioare, deoarece serviciul l-a făcut în timpul operațiunilor Armatei și pentru serviciul Armatei Române”.²¹

Din serviciile de informații era eliminat orice colaborator, indiferent de postul ocupat, dacă comitea acte de abuz în serviciu și prin comportamentul său compromitea imaginea instituției pe care o reprezenta. Ca dovadă în acest sens, este raportul Nr. 2.301 din 6 septembrie 1919, al Subinspectoratului General de Siguranță din Cernăuți, adresat Ministerului de Interne și ajuns în copie la generalul Popovici. În raport se spunea că, în seara zilei de 30 iulie 1919, în unul din hotelurile de consumație din Cernăuți, un oarecare „șef de Siguranță” în stare completă de ebrietate a provocat scandaluri, care au atras atenția publicului, în care blama Siguranța Statului. Apoi, după toate cele petrecute, „arătând carnetul (legitimația de serviciu – P.M.) celor prezenți i-a amenințat că-i va aresta”. Luând măsurile necesare, Siguranța din Cernăuți a stabilit că, acest „șef de Siguranță” locuia la hotelul *Bristol* și a doua zi, invitat la sediul Subinspectoratului pentru cercetări, s-a prezentat, iar la întrebările puse, a arătat „un carnet de recunoaștere”, eliberat pe numele lui Simion Iagăr (după cum susținea că se numește interogatul) de Divizia a IX-a și semnat de generalul Atanasiu. A declarat că, este șeful Serviciului de Siguranță al Diviziei a IX-a din Chișinău. De cele petrecute la Cernăuți a luat cunoștință și colonelul Castano, comisarul regal al Diviziei a VIII-a din Cernăuți.

Siguranța de la Cernăuți, după prezentarea acestui caz Ministerului de Interne, încheia prin a spune: „Cum acest fel de funcționari dezonorează Serviciul Siguranței Statului, mai ales în noile teritorii, rugăm cu insistență să binevoiți a lua măsurile ce veți binevoi a găsi de cuviință”. După înaintarea materialelor la Chișinău, pentru a se decide în cazul lui Simion Iagăr, generalul Popovici

²¹. Ibidem, filele 194-195.

a dispus următoarele: „9.IX.1919. Divizia 9 rugați a licența pe acel agent că a făcut de rușine Comandamentul”.²²

De asemenea, cu concursul Subinspectoratului General al Siguranței din Cernăuți, la începutul anului 1920, a fost concediat un alt colaborator al Siguranței, care desfășura diverse activități antiromânești. Încă de la mijlocul anului 1919, Serviciul Special de Siguranță Cernăuți a cules informații despre Ivan Mihailovici Hitrof din comuna Larga Veche, județul Hotin (Basarabia), care activa în calitate de agent-informator al Diviziei a VIII-a. Din investigațiile întreprinse a rezultat că, acest individ, sub tutela de agent, „ar fi omul de încredere al fraților Krupenski din Basarabia, în care calitate ducea și diferite corespondențe particulare de la evreii din Bucovina și Basarabia la Odessa”.²³ S-a mai putut constata că, Hitrof ar fi fost și agent-informator al „biroului de informații din Chișinău”. Divizia a VIII-a, fiind informată despre cele constatate de Serviciul Special de Siguranță de la Cernăuți, i-a retras lui Hitrof legitimația de agent și l-a licențiat din serviciul Biroului 2 Informații al diviziei.

În privința „cazului Hitrof” comandamentul Grupului de Divizii *General Popovici*, relatează: „20.III.1920. Agentul Hitrof a fost la acest Comandament în 1918. Biroul îl întrebuința pentru a stabili legătura ce o are Comitetul pentru eliberarea Basarabiei din Odessa cu Basarabia. Se știa de noi că face legătura între Crupenschi de la Odessa și cei din Basarabia. A fost o singură dată trimis în misiune și întrucât rezultatele date nu au fost bune, a fost concediat. Divizia a 8 să îl urmărească și să[-l] aresteze”.²⁴

În februarie 1920, s-a adresat Comandamentului Grupului de Divizii *General Popovici* Afanasie Ciobotaru, concediat din Siguranța orașului Chișinău, cu solicitarea de a fi angajat ca agent-informator la Grupul de Divizii *General Popovici*. Solicitantul, însă, în cerere nu a menționat cauza concedierii din structurile Siguranței. În urma scurtelor investigații întreprinse, s-a stabilit că,

²². Ibidem, fila 209.

²³. În decembrie 1919, unul din agenții-informatori care l-a identificat pe Hitrof, a înaintat o „notă”, bazată pe „informațiuni precise și foarte sigure”, referitoare la acest individ, precum și la frații Krupenski. Potrivit „notei”, cei din urmă erau trei frați: Alexandru Krupenski – fost deputat al Dumei din Petrograd și „un mare patriot al Curții Regale Imperiale ruse”; Pavel Krupenski – consul rus în Norvegia; Gheorghe Krupenski – fost consul al Rusiei. Toți trei erau posesori de moșii în Basarabia, în județul Hotin. Odată cu intrarea Armatei române în Basarabia, în anul 1918, Alexandru și Gheorghe au părăsit Basarabia, refugiindu-se la Odessa, iar Pavel a rămas la moșia sa Pavlovsk de lângă Larga Veche, județul Hotin. După ce autoritățile române au dispus ca toți posesorii de moșii să se declare cetățeni români, Pavel Krupenski a plecat la frații săi din Odessa. Acolo le-a propus să accepte cetățenia română, explicând că în România le va fi pe plac, căci „există un rege care este conducătorul țării, la fel cum a fost în Rusia” și nu va fi republică așa cum e în Rusia. Cei doi au refuzat, deoarece nu se puteau împăca cu gândul că Basarabia nu va fi a Rusiei. După aceasta, Pavel a plecat în Norvegia, iar Gheorghe și Alexandru au rămas la Odessa. Pentru legătură cu Basarabia și-au găsit un informator, în persoana lui Ivan Mihailovici Hitrof, care era și în serviciul Diviziei a VIII-a române din Cernăuți. Alexandru Krupenski a plecat la Paris, „pentru a se ocupa de situația Basarabiei”, iar Hitrof trebuia să-l țină la curent cu toate evenimentele interne din Basarabia, Bucovina și Ardeal (adică teritoriile noi alipite la Vechiul Regat). Pentru a-și îndeplini misiunile primite, Hitrof frecvent îi contacta pe moșierii ruși din Basarabia, făcea dese deplasări în Ucraina (la Kamenet-Podolsk, Proskurov, Vidențe și în alte părți ale Ucrainei). Deseori pleca la Odessa, unde se alfa cartierul armatei antibolșevice a lui Denikin, „ducând corespondența la politicienii fostei Rusii vechi”. În Basarabia aducea știri de la Odessa și răspândea diverse zvonuri despre succesele armatei lui Denikin, care în curând „va elibera Basarabia” (ibidem, fila 244-244^{versoc}).

²⁴. Ibidem, fila 243.

„a fost dat afară pentru abuz de putere și luare de mită”, fiind și cu actele dresate pentru judecă. În urma examinării cererii lui Ciobotaru, s-a decis: „Față de cele arătate mai sus, credem că nu putem angaja un astfel de dement”. Angajarea acestuia putea fi admisă numai dacă vinovăția lui nu s-ar dovedi de instanțele de judecată.²⁵

Unii indivizi depuneau la Biroul de Informații al Grupului de Divizii *General Popovici* cerere de angajare ca agenți și fără să afle rezultatul, dacă au fost sau nu angajați în serviciu, se credeau deja agenți-informatori. Așa s-a întâmplat în cazul lui Alexandru Chiriac din Chișinău, care „n-a fost angajat și nici n-a adus vreun serviciu acestui Birou”, dar pretindea plata salariului.²⁶

Agenții-informatori ai Grupului de Divizii *General Popovici* erau remunerați în bani ori prin acordarea de favoruri în viața cotidiană. Erau tratați gratuit de medicul garnizoanei Chișinău și la necesitate, erau internați în Spitalul Militar.²⁷ Agenții, în special cei ce activau în exterior, aveau neoficial statutul de militar.

Fluxul informativ necesar Comandamentului Grupului de Divizii *General Popovici* era asigurat, în cea mai mare parte, de rețelele de agenți-informatori și pentru a vedea care a fost contribuția acestora la cunoașterea situației din Basarabia și din stânga Nistrului de către autoritățile militare române, în continuare vom prezenta doar câteva rezultate ale activității agenturii în culegerea informațiilor.

La 5 octombrie 1919, agentul nr. 1 din Chișinău, raporta serviciului informativ al Armatei (care l-a rândul său comunica informațiile organelor polițienești și trupelor de grăniceri pentru a lua măsurile necesare de prevenire și combatere) că, la Tiraspol s-ar afla studenții Fașelboim, Fischer, Orlovski, Seomorovski (fost ziarist la *Viata Basarabiei*), Ghiterman, Alexei Vomorovski și Suhoi, care „au făcut serviciul la bolșevici în Odessa și care voiesc a se înapoia în Basarabia din cauza mobilizării și a căror părinți se găesc la Tighina”.²⁸ Aceștia, în cazul trecerii frontierei în România, urmau să fie identificați, supravegheați și arestați.

Populația minoritară, în mare parte ostilă autorităților românești, era la curent cu mersul evenimentelor de dincolo de Nistru, încuraja și aștepta reanexarea Basarabiei, indiferent, la Rusia Sovietică sau la cea țaristă. La 17 octombrie 1919, agentul nr. 1 raporta că, în strada Harlambie, colț cu strada Nemțească din Chișinău, locuia căpitanul Bogoslavschi, fost militar în Armata rusă (Regimentul 54 Chișinău) și fost proprietar al Clubului *Unirea* din capitala Basarabiei. Din cauză că, autoritățile române i-au închis clubul, acesta se ducea prin toate cafenelele și cârciumile din oraș, „și injură Români”. El răspândea zvonul că, „peste câteva zile vor veni Denichiștii (monarhiștii ruși – P.M.) și vor goni pe Români din Basarabia, indemnând în acel timp populația ca

²⁵. Ibidem, fila 240-240 ^{verso}.

²⁶. Ibidem, fila 246.

²⁷. Ibidem, fila 248.

²⁸. Ibidem, fila 216.

într-un atare caz să pună mâna pe arme și să gonească Românii”. Această informație era destul de alarmantă pentru autoritățile române, deoarece știrea că, „peste câteva zile vor veni Denichiștii”, putea corespunde realității, căci intenția generalului Denikin de a trece Nistrul cu armatele sale, pentru reanexarea Basarabiei, era cunoscută. Pe de altă parte, manifestările lui Bogoslavschi de a instiga la răscoală erau tot atât de periculoase. Așa că, imediat ce s-a primit această știre, „Biroul Informații al armatei de la Chișinău”, a cerut relații asupra acestui individ la Prefectura Poliției, spre a vedea dacă ar fi cazul să fie izolat de societate prin arestare.²⁹

La 3 noiembrie 1919, agentul nr. 1 informa despre un alt fost ofițer țarist, care prezenta interes pentru organele polițienești. Era vorba de David Spaner, care venise de patru zile din Ucraina. Acesta, înainte de intrarea trupelor române în Basarabia, a făcut parte din Comitetul bolșevic din Chișinău și s-a refugiat la Odessa. Ulterior, în urma ocupării Odessei de către armatele lui Denikin, fiind urmărit pentru activități bolșevice, s-a văzut nevoit să se refugieze în dreapta Nistrului. După ce autoritățile militare au cerut relații asupra lui Spaner la Prefectura Poliției și au primit o confirmare că, într-adevăr a activat în mișcarea comunistă și era periculos pentru securitatea statului, Biroul Informații al Grupului de Divizii *General Popovici* a dispus: „9.XI.1919. Se va urmări de un agent al Grupului”.³⁰

La 5 noiembrie 1919, un alt agent, nr. 40, informa despre unele știri alarmiste, discutate în cercurile intelectualității ruse din Basarabia. Mai exact, era vorba despre avocatul Globa, Iablocov și Trifon de la Tribunalul Chișinău, care spuneau că, au primit de la Luzghin, fost președinte al Tribunalului Chișinău, unele comunicate venite de la Denikin. Unul dintre acestea era adresat tuturor funcționarilor ruși din Basarabia aflați în disponibilitate. În textul comunicatului se spunea că, „în curând vor veni Denikiștii și le vor restitui toate pierderile din trecut”.³¹ Și această informație prezenta un interes deosebit pentru autorități, fiind chiar adusă la cunoștința lui Ion Inculeț, delegatul Guvernului român în Basarabia.³²

La începutul anului 1920, agentul Nr. 1 a prezentat comandamentului Grupului de Divizii *General Popovici* o „notă” cu persoanele care desfășurau activități subversive în Bucovina și Galiția. Era vorba de o listă de 9 agenți din serviciul de informații francez și austriac, care erau extrem de suspecti prin acțiunile lor, unii fiind agenți dubli sau chiar tripli. Deoarece „nota” prezenta o valoare majoră pentru autoritățile române din Bucovina, la 17 ianuarie 1920 ea a fost trimisă Diviziei a VIII-a din Cernăuți, ca organele informative de acolo să efectueze cercetările de rigoare.³³

²⁹ Ibidem, fila 227.

³⁰ Ibidem, fila 230.

³¹ Ibidem, fila 233.

³² Ibidem, fila 232.

³³ Ibidem, filele 237-238.

În ianuarie 1920, agentul nr. 1 l-a identificat pe unul din cei mai activi participanți bolșevici la „răscoala” de la Tighina. Era vorba despre evreul Nuhim Vaișein, zis *Vinogradov*, care locuia la acel moment într-un hotel din Cernăuți și se legitima cu un pașaport românesc fals procurat la Bălți. Acesta era membru activ al Comitetului bolșevic din Tiraspol și cu ocazia atacului armat bolșevic asupra Tighinei, l-a împușcat pe secretarul Siguranței din Tighina, Popescu. Pentru a fi recunoscut și arestat de organele polițienești, agentul nr. 1 a specificat că, Vaișein avea asupra sa o sumă mare de bani și purta barbă pentru a se camufla cât mai bine.³⁴

La Tighina activa agentul nr. 2, care la 5 octombrie 1919, informa despre unele acte de corupție din cadrul administrației județene. El spunea despre directorul prefecturii Tighina, Popescu, care fiind în Comisia de repatriere a Basarabenilor din Tiraspol, încasa sume de bani de la diferiți indivizi cărora le înlesnea trecerea în Basarabia. Această informație viza atât abuzurile funcționarilor publici, cât și periclitarea siguranței de stat a României la hotarul de pe Nistru (printre cei ce corupeau funcționarii din Tighina, puteau fi și agenții propagandiști și spioni sovietici). Agentul raporta că s-ar fi încasat câte 1.000 de lei de fiecare persoană. Astfel, prin această filieră au reușit să treacă în Basarabia indivizii Seiberg, originar din Chișinău, Idel Ghinsberg din Orhei, Rader și alții. Prin Tighina circula zvonul, potrivit căruia, nimeni nu putea trece Nistrul în Basarabia, fără consimțământul directorului de prefectură, care pretindea de la solicitanți diverse sume de bani pentru aceasta.³⁵

În vizorul agentului nr. 2 a nimerit și un sergent al Armatei franceze, despre care semnala într-un raport din 10 octombrie 1919. Acesta locuia pe strada Pușchin din Tighina, unde a rămas „încă de pe timpul când francezii erau încă în acel oraș”. A fost detașat pe lângă Biroul de Informații francez, în calitate de interpret de limbă rusă. Era suspectat că ar fi în serviciul rușilor. După plecarea autorităților militare franceze din localitate, acesta a rămas la Tighina, „sub pretext că e lăsat pentru culegeri de informațiuni” în interesul autorităților militare franceze. Cunoștea limba rusă mult mai bine decât franceza, fiindcă a trăit mai mulți ani în Rusia. Concluzia agentului nr. 2 despre acest sergent francez era următoarea: „E o persoană foarte suspectă, încât puțin timp cât l-am urmărit, m-am putut convinge că am de a face cu un emisar de a lui Denikin și în contra intereselor Românești. Sub mască de haină și reprezentantul Francezilor, e în legătură în Tighina cu toate persoanele suspecte, de care însă autoritățile nu îndrăznesc a lua măsuri contra lui”. Față de această „notă informativă”, șeful Biroului Informații al corpului de armată din Tighina a precizat: „11.X.1919. Este desigur Sergentul Jaffe, ce este detașat la Tighina de Bir.[oul] Inf.[ormati]i

³⁴. Ibidem, fila 239.

³⁵. Ibidem, fila 218.

francez din Chișinău și de care Lt. Glekes, șeful Bir.[oului], mi-a vorbit personal, că îl are la Tighina”.³⁶

La 13 octombrie 1919, agentul nr. 2 a revenit cu noi informații care interesau siguranța statului. El informa că, de curând au plecat de la Moscova în direcția României, Poloniei, Bulgariei și Germaniei, mai mulți emisari, care aveau asupra lor sume mari de bani (coroane, mărci și aur). Frontiera României ar fi trecut-o deja pe la Galați. Aveau asupra lor pașapoarte românești, confiscate de la cetățenii români aflați în Rusia Sovietică, precum și alte acte falsificate, originalele cărora au fost confiscate de la consulatele polon, elvețian, olandez, danez și spaniol din Rusia. Călătoreau ca agenți consulari. Fiecare din ei vorbea limbile rusă, franceză, germană, polonă și mai puțin română. Misiunea lor consta în a stabili legătura cu comitetele secrete bolșevice din țările în care mergeau și a transmite instrucțiuni pentru activitate.

Pentru identificarea lor, agentul nr. 2 relata că, aceștia în majoritate sunt evrei și vor căuta să schimbe în casele de schimb valutar bani. De asemenea, vor descinde în cele mai mari hoteluri (pentru a nu putea fi identificați) și vor căuta să obțină în tren compartimente separate.

Doi indivizi din acest grup de emisari, aveau mandat pentru România. Era vorba de Șmil Faerștein din Fălticeni și A. Goldenberg din Galați. Ambii aveau acte false, pe nume fictive.³⁷ Organele polițienești urmau să-i identifice și să-i aresteze.

La 8 septembrie 1919, agentul nr. 47 a înaintat o „notă”, în care raporta că, „astăzi, la ora 11 a.m., am fost la Ministrul Plenipotențiar Sârb din str. Dorobanți Nr. 18, București; am stat cu el de vorbă și D-sa mi-a spus că, Basarabia niciodată nu a fost a românilor și nici nu va fi, a fost a turcilor și să mulțumească Rusia că ne-a scăpat din mâna Turcilor”. În continuare, agentul relata că, ministrul sârb s-ar fi exprimat și în privința Banatului, despre care spunea că, „nu are să fie al românilor și că popoarele slave tind a se alia cu Rusia, care va deveni o împărăție constituțională”. Aceasta era poziția statelor slave din vecinătatea României. După preluarea puterii în Rusia de către bolșevici în octombrie 1917, mulți ruși antibolșevici au emigrat în Bulgaria și Serbia, unde au organizat importante centre antibolșevice. Atitudinea acestor state față de România era dictată, pe de o parte, de solidaritatea slavă, iar pe de cealaltă, de propaganda rusă antibolșevică, care în problema frontierelor României (problema Basarabiei), coincidea cu cea a bolșevicilor.

În finalul, „notei”, agentul nr. 47 explica de ce ministrul sârb de la București, în relațiile româno-ruse, se situa pe poziția Rusiei: „Ministrul este prieten cu generalul Rus Ghervacov, care lucrează contra României”.³⁸

Cu începere de la 20 octombrie 1920, comandamentul Corpului 2 Armată din Chișinău a fost mutat la București. Toate trupele și serviciile din Basarabia, care aparțineau Corpului 2 Armată,

³⁶. Ibidem, fila 222.

³⁷. Ibidem, fila 224.

³⁸. Ibidem, fila 201.

au fost trecute sub ordinele Corpului 3 Armată, condus de generalul de divizie Nicolae Rujinski și a cărui reședință era la Galați, dar cu postul de comandă la Chișinău. Astfel, teritoriile județelor Chișinău, Tighina, Cahul, Cetatea Albă și Ismail, au trecut în subordinele Corpului 3 Armată din punct de vedere al disciplinei și al justiției militare, rămânând din punct de vedere teritorial militar, sub ordinele Comandamentului Teritorial al Basarabiei.³⁹

Până la organizarea Serviciului Secret de Informații al Armatei române (1924) de către Mihail Moruzov, Grupul de Divizii *General Popovici*, alături de Siguranța Generală a Statului român au constituit dispozitivul informativ și contrainformativ românesc, care prin activitatea desfășurată a reușit, în mare parte, să mențină ordinea și liniștea în Basarabia, stăvilind tentativele monarhiste și bolșevice de a zdruncina integritatea teritorială a României și a revizui noile hotare realizate prin actul Marii Uniri din 1918.

³⁹. Ibidem, Fond 70, inv. 6, dosar 5, fila 77. Comandant al Trupelor de Est era generalul de divizie Lupescu.